

11. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. К. : Ін Юре, 2019. 728 с.
12. Ekman P. Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage. New York : W.W. Norton & Company. 2009. 390 p.
13. Saunders J. Forensic Photography: A Practitioner's Guide. London : Wiley. 2016. 304 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-30>

**CRIMINAL PROCEDURAL GUARANTEES WHEN MILITARY
COMMANDERS ARE BROUGHT
TO CRIMINAL RESPONSIBILITY:
EXPERIENCE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ
ПРИ ПРИТЯГНЕННІ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ
ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
ДОСВІД МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ**

Naidonov Y. V.

*Postgraduate Student at the Department
of Sectoral Law
and General Legal Disciplines
Institute of Law and Social Relations
Open International University
for Human Development "Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

Найдюнов Є. В.

*аспірант кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
Інститут права та суспільних
відносин
Відкритого міжнародного
університету
розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна*

Запровадження статті 31-1 до Кримінального кодексу України (КК України) [1], що встановлює кримінальну КВК за протиправні діяння підлеглих, зробило вагомий крок у наближенні вітчизняної правової системи до міжнародно-правових стандартів, зокрема положень Римського статуту МКС.

Разом з тим, представники як кримінально-правової науки, так і практики висловлюють певні сумніви стосовно цього очевидного, на перший погляд, висновку щодо можливості притягнення командирів до кримінальної відповідальності за бездіяльність у контексті порушень законів і звичаїв війни [2, с. 11].

Суттєвого значення набуває питання захисту прав учасників кримінального процесу, дотримання належних процесуальних гарантій та встановлення чітких критеріїв, за якими можна визначити вину командира за діяння, вчинені його підлеглими.

Реалізація цих гарантій під час притягнення до кримінальної відповідальності командирів потребує особливої уваги, враховуючи особливі умови війни, які впливають на дотримання процесуальних норм.

Показовою в цьому аспекті є справа «Прокурор проти Ж.-П. Бемби» у Міжнародному кримінальному суді. Жан-П'єр Бемба, колишній командир збройного формування, був обвинувачений МКС у воєнних злочинах і злочинах проти людяності, вчинених його підлеглими в Центральньоафриканській Республіці. У 2016 році Суд першої інстанції визнав Бембу винним як військового командира, що не вжив достатніх заходів для припинення злочинів підлеглих. Вирок був обґрунтований на тому, що Бемба мав ефективний контроль над силами, знав про злочини (через численні повідомлення) та не забезпечив їх припинення або належного розслідування [3].

Проте в 2018 році Апеляційна палата МКС скасувала це рішення і виправдала Бембу, вказавши на серйозні процедурні помилки та недостатність доказів.

Зокрема, було встановлено порушення презумпції невинуватості та вимоги доводити вину поза розумним сумнівом. Апеляційна палата МКС у своєму рішенні вказала, що висновок про винуватість обвинуваченого має бути обґрунтованим. Якщо на підставі доказів можна зробити інший висновок, який узгоджується з невинуватістю обвинуваченого, останній повинен бути виправданий [4, с. 13–15].

Також за результатами апеляційного провадження було встановлено порушення ч. 2 ст. 74 Римського статуту. Суд першої інстанції вийшов за межі пред'явленого обвинувачення. Згідно з вимогами Статуту, рішення Суду не може ґрунтуватися на фактах, не викладених у документі з обвинувачення. У даній справі Прокурор після підтвердження обвинувачення додав нові епізоди злочинів, які не були формально включені до обвинувального документу. Апеляційна палата більшістю голосів постановила, що ці додаткові епізоди не можуть вважатися частиною встановлених обставин обвинувачення, тому Бемба не міг бути визнаний винним за ними [4, с. 42].

Ця ситуація підкреслює важливість чіткого формулювання обвинувачення і заборону засудження за факти, щодо яких обвинувачений не мав можливості захищатися.

Крім того, Апеляційна палата дійшла висновку, що суд першої інстанції здійснив неповну оцінку доказів щодо вжитих Бембою заходів та впливу певних обставин на його можливості.

Зокрема, було відзначено декілька суттєвих помилок в оцінці його поведінки як командира. По-перше, суд не врахував обмеження, з якими стикався Бемба, оскільки він був віддаленим командиром, а війська діяли на чужій території, де його можливості контролювати підлеглих і проводити розслідування були суттєво обмежені [4, с. 68].

По-друге, проігноровано докази його спроб співпраці з місцевою владою. Апеляційна палата звернула увагу, що суд не розглянув аргумент про звернення до прем'єр-міністра з проханням створити міжнародну комісію з розслідування. Попри те, що наявність відповідного листа було підтверджено матеріалами справи, суд нижчої інстанції не надав цьому значення й дійшов висновку, нібито командир не вжив дій, для повідомлення про такий злочин компетентного органу [4, с. 70–71].

Ще однією суперечною тезою стала інтерпретація мотивів командира. Суд вважав, що створення комісій з розслідування з боку Бемби було продиктоване виключно нещирими намірами, а отже, не свідчить про належну реакцію. Однак Апеляційна палата висловила позицію, що мотиви не мають вирішального значення, коли об'єктивно вжиті заходи могли потенційно запобігти злочинам [4, с. 71–72].

Крім того, невдачу або обмежену результативність цих заходів суд першої інстанції поклав безпосередньо на самого командира, не врахувавши, що зовнішні чинники, наприклад небажання місцевої влади розслідувати злочини, не можуть автоматично вважатися провиною командира [4, с. 73, 77].

У сукупності зазначені прорахунки дали підстави вважати, що висновок про невжиття Бембою всіх можливих і доцільних заходів для припинення злочинів був непереконливим. Унаслідок цього виникли обґрунтовані сумніви в його винуватості, які було вирішено на користь обвинуваченого, а вирок – скасовано.

Враховуючи викладене, можна зробити **висновок**, що практика МКС, зокрема справа Ж.-П. Бемби, стала важливим прецедентом, що яскраво демонструє визначальну роль процесуальних гарантій поряд із матеріальними нормами права. Згаданий випадок засвідчив готовність МКС ухвалити виправдувальне рішення у ситуації, коли обвинувачення недостатньо чітко сформульовані, або ж не було проведено належного й повного дослідження доказів на користь обвинуваченого. Відповідно, у контексті національної правової систем справа Бемби є чітким орієнтиром на необхідність дотримання встановлених процесуальних норм, які включають забезпечення принципу презумпції невинуватості,

належної фіксації доказів, а також чітке визначення меж кримінального переслідування військових командирів.

Забезпечення виконання процесуальних вимог є передумовою легітимності судових рішень і підвищує їхню стійкість під час потенційного перегляду. Таке ставлення до процесуальних гарантій дозволяє уникати зловживань у правосудді, сприяє зміцненню довіри суспільства та підкреслює важливість процесуальних норм у контексті притягнення військових командирів до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Антонюк Н., Мірошниченко А. Проблемні питання відповідальності командирів за воєнні злочини. *Слово національної школи суддів України*. 2024. № 1(46). С. 6–15.
3. The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo. Judgment pursuant to Article 74 of the Statute. ICC-01/05–01/08. 21 March 2016. Trial Chamber III. Decision. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/edb0cf/pdf> (дата звернення: 10.03.2025)
4. The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo. Judgment on the appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III's "Judgment pursuant to Article 74 of the Statute". ICC-01/05–01/08 A. 08 June 2018. Appeals Chamber. Decision. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2018_02984.PDF (дата звернення: 10.03.2025).